
¶ Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red.). *Världens äldsta. Post- och Inrikes Tidningar under 1600-, 1700-, 1800-, 1900- och 2000-talen*. Stockholm: Atlantis, 2005. 600 s. (ill.) ISBN 91-7353-077-8

Titeln på denna digra krönika, ett verk av fem pressforskarens mödor, är en sanning med modifikation. Reservationerna kommer också genast, både i företalet, och i Claes-Göran Holmbergs inledande kapitel om "Stormaktens Tidning" under perioden 1645-1734. Denna avisa kom visserligen till tidigt, alltså redan 1645 på kunglig befallning, men den hade föregåtts av både sporadiska flygblad och mera regelbundet utkommande periodisk press på kontinenten. Så tidigt som 1605 försökte Johann Carolus få privilegium att ge ut ett nyhetsblad i Strassbourg, och fyra år senare utkom tidningar både där och i Wolfenbüttel. Under följande årtionde trycktes sådana både i England och Holland, förutom i Tyskland. Men den som indirekt kom till på Gustav II Adolfs tillskyndan är dock världens äldsta vad gäller fortfarande utkommande avisor.

Man påminns om ett par andra institutioner från den svenska stormaktstiden som fortfarande är vid liv, dels det svenska postverket från 1636 – danskarna inrättade dock sitt ett dussin år tidigare – och dels den svenska Riksbanken från 1668 som också den är äldst i världen. Post- och Inrikes Tidningar (långt senare kom den att kallas Postgumman, inte utan en viss vänlig värme) inrättades redan från början som ett organ för officiella nyheter och var under 1600-talet landets enda nyhetstidning, först enbart med tidender från utlandet. Men från 1760-talet trycktes också inrikes nyheter, oftast i notisform. 1791 trädde Svenska Akademien (instiftad bara fem år tidigare) enligt Gustav III:s dekret in som ägare, vilket haft både för- och nackdelar under årens lopp, som Ingemar Oscarsson utreder i sitt avsnitt "Från statstidning till akademitidning", som täcker åren från 1734 års lag till den nya

författningen 1809.

Under det tidiga 1800-talet satte en av inte så få nedgångsperioder in, och man hade till och med tankar på att sälja den till den värsta konkurrenten, Hiertas liberala Aftonbladet. Men man ryckte upp sig, som Jarl Torbacke redogör för i sin del av boken, "Mellan stat och akademi", som för historien fram till 1877. Man lärer sig bland annat med Norstedts förlag. Några stora upplagor har tidningen aldrig haft, som mest 10.000, numera en knapp tredjedel av det, och oftast under sin långa historia trycktes den i knappa tvåtusen exemplar. En ordentlig skjuts fick man dock från och med 1880-talet, inte minst när Svenska Akademien genom Alfred Nobels testamente blev inblandad i valet av pristagare i litteratur, som Per Rydén framhåller i volymens mest läsvärda kapitel som täcker perioden till strax efter första världskriget. Framför allt koncentrerar han sig på den kontroversielle och färgstarke Carl David af Wirsén, ofta avhånad av tidens karikatyrtecknare.

Per Rydén, också han liksom Holmberg och Oscarsson lundsare, är den som är bäst skickad att teckna denna period. Bland mycket annat har han behandlat den svenska litteraturrecensionens historia i sin magistrala genomgång "Domedagar", och han har också varit en av redaktörerna till det väldiga fembandsverket "Den svenska pressens historia" som nyligen lyckosamt förts i hamn. Hans sidor handlar i mycket om den oscariska period då monarken, Oscar II, hade både litterära och kulturpolitiska ambitioner. Han deltog bland annat flitigt, under lätt genomskådad pseudonym, med högstämt vittra alster i den årligen utkommande "Vintergatan". Den blide skalden Edvard Bäckström (som Bertil Malmberg skrivit en intressant levnadsteckning om) var en något diffus redaktör. Han är mest ihågkommen som upphovsman till några poetiska rader om syrener, "Vi blomstra flyktigt och vi vissna länge", som elakt men träffande använts om hans egen lyriska produktion.

Hans efterträdare på redaktörsstolen var av annat virke, den duglige, energiske och mycket stridbare Carl David af Wirsén, som under en lång följd av år fram till sin död 1912 – han dog månaden efter sin ärkefiende Strindberg – också var ständig sekreterare i Svenska Akademien, och en man med betydande makt. Den använde han till att idka kungligt konservativ kulturpolitik och så länge det gick motarbete ett yngre släktled diktare, och dessutom rabulisten Strindberg. Nittiotalister som Heidenstam och Selma Lagerlöf ogillade han och försökte sätta käppar i hjulet för, och han har därmed av en eftervärld setts som en förstockad figur – det är som vanligt segrarens version som gäller. Riktigt så entydigt var det nu inte. Wirsén var visserligen etablissemangets man. Men vad gäller samtidens utländska litteratur var han bättre orienterad än de allra flesta (hans språkbegåvning var av nytta).

Han skrev introducerande artiklar, där han inte behövde känna av begränsningar i formatet, om författarskap på kontinenten både i Post- och Inrikes tidningar, och i den ultrakonservativa Vårt land som blev hans andra organ. Han introducerade t.ex. den italienske romanförfattaren Antonio Fogazzaro. Om denne hade fått det första nobelpriset i stället för Sully Prudhomme hade listan redan från början kanske sett lite snyggare ut. Men af Wirsén ansåg att det luddiga ordet "idealisk" i Nobels testamente var liktydigt med "idealistisk", och såg till att Björnson och inte Ibsen fick priset. På 1920-talet kom ännu en kris för tidningen, som Karl Erik Gustafsson visar i sitt slutavsnitt om tiden efter 1919. Det var på håret att den gått omkull, och med den det stora och mångåriga projekt som Akademien varit ansvarig för sedan länge (och fortfarande är), utgivningen av en svensk ordbok – de ekonomiska banden mellan tidning och ordbok har varit hårt tvinnade. SAOB är ännu inte förd till ända men man arbetar betydligt snabbare än tidigare – jämte den holländska är den mest omfattande i sitt slag i världen.

Akademiens polyhistor framför alla andra var Henrik Schück,

litteraturhistoriker, lärdomsgigant, och dessutom en man med ekonomiskt sinne. Som Akademiens ombudsman förordade han att tidning och ordbok skulle läggas ner, men han kom på bättre tankar sedan ordboksarbetet på universitetsbiblioteket i Lund hade tagits över av en yngre biblioteksman med sinne för affärer, Ebbe Tuneld (för övrigt biograferad av ingen mindre än Fredrik Böök). Denne hade dessutom turen att ha varit studiekamrat med den socialdemokratiska finansministern Ernst Wigforss vars doktorsavhandling i nordiska språk – så välutbildade ministrar fanns en gång i Sverige – hade tillägnats honom. Wigforss såg till att de nödvändiga kulorna kom fram, och så kunde det hela fortsätta.

Anders Österling, en annan väl påläst ständig sekreterare i Akademien, och mannen bakom många lyckade Nobelpris i litteratur, var en tid redaktör för *Postgumman*, och *Dagens Nyheter*s dagsversfabrikant Alf Henrikson kunde skilda så här 1943, till tecknaren Birger Lundquists vackra porträtt:

En lyckans ost är Anders Österling. Han måste inte skriva någonting. *Postgumman* är han satt att redigera. Dit tränger världens oro icke mera. Att göra reportage är ej hans plikt. Han diktar inte ens en liten dikt. Med statens verks notiser får han pyssla. Det är en avundsvärd och stilla syssla [...].

Så hann han också med så oerhört mycket annat, både att ge ut Bonniers gula serie med ny litteratur i översättning, motsvarigheten till Sigurd Hoels norska och Jacob Paludans danska, och en av de mäktigaste kritikergärningarna i svensk press, förutom all sin diktning. Men i *Postgumman* inskränkte sig hans plikter till en sammanfattning som tog högst en timme per dag att förfärdiga. Under hans tid behövde Akademiens ledamöter inte fylla tomma spalter med egna dikter, mellan annonser och meddelanden från statliga verk, som Edvard Bäckström uppmanat dem att göra (och fått den landsflyktige Carl Snoilsky att effektuera). Svenska Akademiens ordbok har med viss möda tagit sig förbi S

som i uppslagsordet “snigel”, och Post- och Inrikes Tidningar (där man dock inte ska förvänta sig att hitta de senaste skandalerna, det klarar kvällspressen av på egen hand) kommer ut som den gjort i över 360 år – världens äldsta.

Ivo Holmqvist, Universiteit Gent

¶ Arno van der Valk. *De calvinistische voyeur: Jan Wolkers in Zweden*. Soesterberg: Aspekt, 2005. 132 p. Ill. ISBN 90-5911-103-6. Prijs: € 17,50

We moeten nog aan het idee wennen, maar de laatste vijftien jaar is de Nederlandse literatuur bezig aan een opmars in het buitenland. De vele honderden vertalingen, zoals deze geregistreerd staan in de database van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds spreken letterlijk boekdelen.¹ Niet alleen gevestigde auteurs als Bernlef, Claus, Haase, Mulisch en Nootboom zijn populair in landen als Duitsland en Frankrijk (in Duitsland verschijnen zelfs de *Gesammelte Werke* van Nootboom), maar ook schrijvers als Abdolah, Dorrestein, Enquist, Grunberg, De Winter en vele anderen doen het goed, tot in talen als het Deens, Hebreeuws, Pools en Portugees.

Dit is wel eens anders geweest. In de jaren zeventig van de vorige eeuw bereikte de belangstelling voor de Nederlandse letteren in het buitenland een dieptepunt. In een interview ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Stichting ter bevordering van de vertaling van Nederlands letterkundig werk (de voorganger van het Productiefonds) in 1976, verzuchtte directeur Joost de Wit dat de belangstelling bij de meeste buitenlandse uitgevers minimaal

---

¹ www.productiefonds.nl/vertalingendb/search.php

was en dat veel van de uitgegeven teksten niet bleken aan te slaan.

Des te opvallender is het dat juist in deze periode het werk van Jan Wolkers groot succes boekte in Zweden. De publicist Arno van der Valk, die eerder een studie wijdde aan de buitenlandse receptie van het werk van W.F. Hermans, geeft hiervan een uitvoerig overzicht in *De calvinistische voyeur: Jan Wolkers in Zweden*. Tussen 1969 en 1988 verschenen Zweedse vertalingen van Wolkers' novellen en van tien van zijn romans: *Turks Fruit* (3 drukken), *Een roos van vlees* (2 drukken), *Horrible tango*, *Terug naar Oegstgeest* (2 drukken), *De kus*, *De walgvogel*, *De doodshoofdvlinder*, *De perzik van onsterfelijkheid*, *Kort Amerikaans* en *Gifsla*. Daarnaast verschenen in periodieken nog een viertal losse novellen en een essay. De uitgaven werden niet alleen door het publiek goed ontvangen, maar ook uitgebreid gerecenseerd – in totaal verschenen 251 recensies – en over het algemeen positief beoordeeld. In 1978 bracht de inmiddels populaire auteur met zijn vrouw een bezoek aan Zweden naar aanleiding van de presentatie van de vertaling van *De kus*, bij welke gelegenheid hij uitgebreid werd gefêteerd en geïnterviewd. Bovendien werd *Een roos van vlees* in 1985 voor de Zweedse tv verfilmd door regisseur Jon Lindström. De uitzending riep een storm van protest op, maar werd tevens bekroond met de prijs voor de beste televisieproductie van het jaar. Dankzij deze veelzijdige belangstelling rond zijn werk was Wolkers in de jaren zeventig en tachtig nergens buiten Nederland zo bekend als in Zweden. Na 1988 verschenen er echter geen nieuwe vertalingen meer en was het Zweedse Wolkers-tijdperk voorbij.

De calvinistische voyeur geeft een chronologisch-thematisch overzicht van de Zweedse receptie. Van der Valk is niet zozeer auteur als redacteur: het grootste deel van zijn boek bestaat uit interviews (met de vertalers, de filmregisseur en de omslagontwerper) en uit vertalingen van Zweedse kranteninterviews met Wolkers zelf. Daarnaast bevat het een analyse van de receptie, van de hand van Ingrid Wikén Bonde, vertaalster en hoofddocent Nederlandse

letterkunde aan de Universiteit van Stockholm. Het boek wordt afgesloten met bibliografieën van de vertalingen en van de recensies.

De eerste vertaalster, Rita Törnqvist-Verschuur, was gefascineerd door Wolkers' verhaal *Vivisectie* en stuurde in 1965 uit eigen beweging een vertaling naar het tijdschrift *Bonniers Litterära Magasin*. De bekende criticus Lars Gustafsson was hier redacteur en nam het op. Algauw volgde de vertaling van *Gesponnen suiker*. Inmiddels had Törnqvist contact gekregen met de romanschrijver en criticus Sven Delblanc, die reeds toen tot de grootste Zweedse auteurs werd gerekend. Deze leerde via haar het werk van Wolkers kennen en raakte er geheel bezeten van. Mede daarom leerde hij Nederlands en verdiepte hij zich ook in het werk van andere Nederlandse schrijvers. Törnqvist en hij stelden een bloemlezing verhalen uit de moderne Nederlandse literatuur samen (*Moderna holländska berättare*, 1969) en daarna een bundel met een keuze uit de verhalen van Wolkers (*Den ryslige snögubben och andra noveller*, 1969). Voor beide bundels schreef Delblanc de inleiding. Met betrekking tot Wolkers noemt hij de bijna exotische bekoring die zijn werk voor een Zweedse lezer heeft. "Zijn wrede verhalen spelen zich af tegen een achtergrond die ver van ons afstaat, zowel historisch als geografisch". Hij wijst erop dat het gezichtspunt bij Wolkers dat van een intens kijkend kind is: "hij voelt in elke vezel de hebzucht, de wreedheid en het egoïsme van het burgermansgezin (...) hier is de dood de enige onontkoombare waarheid."

Ingrid Wikén Bonde beschrijft hoe de eerste recensenten geschokt waren door de inhoud van Wolkers' verhalen, maar anderzijds onder de indruk waren van de frisheid van zijn taalgebruik en zijn zwarte humor. De eerste roman, *Turks Fruit*, werd enthousiast ontvangen. Gaandeweg ontstond in de besprekingen het beeld van Wolkers als vertegenwoordiger van Eros en Thanatos. Sommige recensenten bleven zich ergeren aan Wolkers' vulgaire

taalgebruik, maar ze lieten zich toch winnen door zijn literaire talent. Ook werd hij nu in een internationaal kader geplaatst en vergeleken met auteurs als Miller, Hemingway en Salinger. Op het hoogtepunt van Wolkers' roem was hij bijna een cultfiguur, wiens persoon en werk niet alleen in serieuze kranten werden besproken, maar ook in vakbondsbladen, muziektijdschriften en vrouwenmagazines. Ook wijdden diverse radioprogramma's aandacht aan zijn werk. Een pleidooi voor de Nobelprijs is echter nooit gehouden, maar wel is hij vereeuwigd in de Zweedse nationale encyclopedie.

Volgens de voormalige Groningse hoogleraar scandinavistiek Amy van Marken was Wolkers' succes in Zweden op twee manieren te verklaren. Ten eerste doorbrak hij met zijn werk de codes van de technocratische en bureaucratische Zweedse samenleving en van de intellectualistische en moraliserende Zweedse literatuur, en ten tweede bevrijdden zijn romans de Zweden van hun contactarmoede en frustraties. Wikén Bonde onderschrijft de eerste verklaring, maar de tweede is volgens haar gebaseerd op een vooroordeel over de Zweedse mentaliteit.

De calvinistische voyeur is onderhoudende lectuur voor wie geïnteresseerd is in Wolkers of in de receptie van de Nederlandse literatuur in het buitenland. De verzameling *Wolkersiana scandinavica* is werkelijk uitputtend: op bewonderenswaardige wijze is al het concrete materiaal betreffende Wolkers en Zweden bijeengebracht. Alleen al het in kaart brengen van de 251 recensies is een prestatie. Jammer is wel dat de drang tot volledigheid nogal eens tot overlappingsen in de tekst leidt. Inhoudelijk heb ik als voornaamste bezwaar dat het boek teveel een feitenverzameling blijft en te weinig analytisch is – eigenlijk is het receptieoverzicht van Ingrid Wikén Bonde het enige echt analyserende stuk. Zo constateert Van der Valk in één zin dat het na de jaren tachtig stil werd rond Wolkers in Zweden, maar hij doet geen poging tot verklaring. En dat terwijl die verklaring voor de hand ligt. Sinds eind jaren tach-

tig heeft Wolkers namelijk geen romans meer geschreven; daarna heeft hij voornamelijk essaybundels gepubliceerd, die nu eenmaal per definitie op een kleiner publiek gericht zijn en minder gauw voor vertaling in aanmerking komen. Bovendien werden Wolkers' latere romans ook in Nederland van mindere kwaliteit gevonden, en het is dan ook opvallend dat *De onverbiddelijke tijd* (1982) of *De junival* (1984) niet in het Zweeds vertaald zijn, terwijl anderzijds nog in 1985 het veel oudere *Kort Amerikaans* (1962) is vertaald.

Ook ontbreken vergelijkingen met andere landen en schrijvers. Zo wordt wel vermeld dat er een opvallend verschil is met buurland Denemarken, waar geen enkel boek van Wolkers is vertaald, maar ook hier ontbreekt een poging tot analyse. Een verklaring zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat er in Denemarken geen actieve vertaler en/of vooraanstaand auteur was die een lans brak voor de Nederlandse letteren in het algemeen en Wolkers in het bijzonder. Uit het Zweedse succesverhaal blijkt immers wel hoe belangrijk persoonlijke initiatieven zijn. Verder mis ik een voor de hand liggende vergelijking met een ander Nederlands auteur die veel succes had in Zweden: Maarten 't Hart. In de jaren 1982-2003 verschenen van 't Hart negen romans en een verhalenbundel in vertaling, die veel succes hadden. Ook van 't Hart werd een roman (*De kroongetuige*) door Jon Lindström verfilmd. En uiteraard heeft 't Hart met Wolkers de nodige thematiek gemeen, zoals de streng gereformeerde jeugd en de liefde voor de natuur.

Hinderlijk voor de Nederlandse lezer is dat Van der Valk uitsluitend de Zweedse romantitels noemt en nergens de corresponderende Nederlandse titels. Dat *Turkisk konfekt* hetzelfde is als *Turks fruit* is nog wel te begrijpen, maar wie snapt dat *Dronten* de vertaling is van *De walgvogel*? En voor een lezer die het Zweeds wel machtig is, zijn spelfouten als "holländse Beratera" (p. 13, 14) in plaats van "holländska berättare" en "Götenborg" (p. 51, 122) in plaats van "Göteborg" storend en bovendien overbodig, want elders is wel de correcte spelling gebruikt.

Kortom, Van der Valk heeft een interessant boekje samengesteld, maar met iets meer moeite was het zeker nog eens zo interessant geworden.

Diederik Grit, Maastricht

¶ John Chr. Jørgensen. *Om breve. Ni essays om brevformen i hverdagen, litteraturen og journalistikken*. København: Museum Tusulanums Forlag. 2005. ISBN 87-635-0209-7.

Litteraturvidenskabens stoflige udvidelse og aktuelle nyorientering spores bl.a. i en række punktstudier omkring glemte eller indtil dato oversete genrer. Iblandt dem er nærværende bog, *Om breve. Ni essays om brevformen i hverdagen, litteraturen og journalistikken*, en ganske velegnet bog til forskningsmæssig inspiration og til undervisningsbrug. John Chr. Jørgensen har klart ønsket at skrive en introduktion til brevgenren og dens udviklingshistorie, og *Om breves* titel lover da heller ikke mere end den kan bære, og bogen er – som undertitlen også peger på – en essaysamling.

Det er nok for meget sagt at hævde at brevgenren blomstrer som aldrig før, men brevet er langt fra uddødt, hverken i hverdagslivet eller i forskningen. *Brevromanens* absolutte blomstringstid er anden halvdel af det 18. århundrede, og genrens udvikling er da også nært forbundet med præromantikens 'formelle' følsomhed. Begyndelsen af det 19. århundrede har åbenbart været en tynd periode for brevlitteraturen. Litteraturhistorisk bliver det for brevgenren først interessant igen i anden halvdel af det 19. århundrede, med Meir Aron Goldschmidt, og senere med det moderne gennembruds forfattere. Ganske spændende er bogens fjerde kapitel i hvilket Goldschmidts lille roman i breve *Breve fra Choleratiden* (1865) får tildelt en stor rolle i den danske romans

udviklingshistorie i 1800-tallet.

Om Breve indledes med en overskuelig indføring i brevgenrens aktuelle status og lidt genre-teori, mens slutkapitlet behandler brevet som journalistisk form med en række danske eksempler fra det 20. århundrede. Blandt de forfatternavne som John Chr. Jørgensen undervejs beskæftiger sig med, er de mest fremtrædende: Herman Bang,¹ Peter Nansen, Karin Michaëlis (*Syv Søstre sad*, 1923), Edith Rode (*J.e.d. En roman i Breve*, 1943), Sven Holm (*En ufrivillig ombud*, 1989), Dea Trier Mørch, Jens Smærup Sørensen (*Breve*, 1992), Ib Lucas (*Silbuetter*, 1995), Anders Bodelsen (*Den åbne dør*, 1997), Iselin C. Hermann (*Prioritaire*, 1998) og Henrik Nordbrandt.

John Chr. Jørgensen gør fra begyndelsen af opmærksom på at han hovedsageligt forholder sig til privatbrevet og ikke behandler andre brevformer. For selvbiografien, levnedsskildringen og bekendelsesskriftet er de direkte læserhenvendte appelformer altafgørende, og noget lignende gælder brevet. Jørgensen udtrykker det på følgende måde: "Det interessante har for mig været at indfange privatbrevets intime henvendelsesform og undersøge, hvordan den har været brugt i journalistikken og litteraturen". (s. 7)

Den brevtype der har særlig litteraturhistorisk interesse, er selvfølgelig skønlitterære forfatteres egne breve, som enten indgår i de pågældende forfatteres litterære arv og/eller tillægges særlig biografisk betydning. I det første tilfælde kan man diskutere hvorvidt brevenes kunstneriske betydning kan 'opgraderes' til værkniveauet, og i det andet tilfælde er brevenes indhold det afgørende fordi det kaster lys på visse sider af forfatterens levned, forfatter-skabets tilblivelse, modtagelse osv. Forholdene bliver dog først rigtig interessante, når en forfatter er sig mere eller mindre bevidst om at hans efterladenskaber (skrifter, breve, effekter generelt) på

---

¹ Om Herman Bangs journalistiske pionerarbejde (s. 122-125) har John Chr. Jørgensen tidligere skrevet i sin meget interessante studie "*Jeg, der kender Pressens Melodier...*" (2003).

et eller andet tidspunkt i fremtiden vil blive studeret af biografer, litteraturforskere, mm. I så fald skrives brevene med flere – mere eller mindre implicite – adressater for øje. Sidstnævnte eksempel befinder sig på en skala mellem det som John Chr. Jørgensen kalder for ‘åbne’ og ‘lukkede’ breve, dvs. breve der respektive henvender sig til den brede offentlighed og breve der udelukkende er tilrettelagt med en bestemt modtager (gruppe) for øje. I denne vekslen mellem to grundholdninger og appelformer ligger brevets litterære tiltrækningskraft; den flydende grænse mellem ‘offentligheden’ og ‘intimsfæren’ som det hed engang: “[i]llusionen om, at læseren får lov til at kigge med indenfor i privatlivet”(s. 11). Ganske divergerende men slående eksempler på hvordan forfatterbreve sågar er blevet forsidestof i aviserne er som bekendt H.C. Andersens og Ole Wivels breve. Især Ole Wivels herostratiske breve har i de senere år fået ualmindelig stor medieopmærksomhed efter afsløringerne i Jørgen Hunosøes artikel i *Nordica* (årg. 17, 2000). Disse breves betydning ligger primært i at de har dannet udgangspunkt for en åndshistorisk revisionsproces som stadigvæk er i gang (s. 42).

Både brevet og dagbogen er – i princippet – genrer der henvender sig til en begrænset læserkreds, hvorimod selvbiografien og andre former af bekendelseslitteratur for alvor vover springet ind i det anonyme offentlige rum. I bogens første kapitel gennemgår John Chr. Jørgensen på en lettilgængelig måde de væsentligste skud på brevgenrens stamtræ: privatbrevet, essayistiske former (bl.a. epistlen), rimbrevet, e-mail, brevroman, osv. En side af brevformen som Jørgensen nævner men (endnu?) ikke uddyber, er brevets særlige deiktiske aspekter. Der er meget mere at sige om den måde hvorpå brevtæksten er forbundet med, eller peger henimod, de konkrete kommunikationssituationer den indgår i. Dette indebærer bl.a. at et og samme brev får tilført nye og ofte modsigelsesfulde betydningslag hver gang brevet realiseres (dvs. læses, anvendes) i en kommunikationssammenhæng.

Jørgensen kommer i løbet af bogen til at berøre en stor del af det moderne litterære korpus som på den ene eller den anden måde forholder sig til brevgenren. Mindst lige så spændende og læseværdig er bogens andet kapitel om 'mønstrebrev' og 'brevbøger', dvs. bøger der indeholder eksempler på forskellige brevtyper, hvorfra den enkelte brevskriver kan vælge den mest 'passende' form til den foreliggende situation. (Ikke mindst *Brevbog for Elskende* fra 1919 er et slående eksempel herpå.) Men det kan også være at andre brevskrivere kommer til at fungere som mønstereksempler, og det er helt i sin orden at John Chr. Jørgensen her peger på Erik og Amalie Skrams korrespondance, udgivet af Janet Garton i *Elskede Amalie* (2002).

Alligevel lader John Chr. Jørgensen et par åbenlyse spørgsmål og forskningsmæssige problemstillinger uberørt, ting som han – også i den valgte lettilgængelige fremstillingsform – med fordel kunne have drøftet eller have præsenteret for læseren. Konkret tænker jeg på det iøjnefaldende faktum at interessen for breve og de store (trykte) brevsamlinger har deres første blomstringstid under – og i kølvandet på – det moderne gennembrud. Georg Brandes' (og andre samtidiges) nærmest febrilske produktion af breve er meget iøjnefaldende men savner fortsat en mere eller mindre tilfredsstillende forklaring. Det ville ikke undre mig, hvis denne periodes enorme produktion af breve og brevsamlinger hænger sammen med periodens grundlæggende omkalfatring af forfatterrollen som sådan. 'Forfatteren' der afløser 'digteren' i løbet af det 19. århundredes sidste fjerdedel, får en række nye opgaver og virkefelter, hvilke kræver at forholdet mellem tekstens ophavsmand og dens modtagere (forbrugere) stadfæstes på nye præmisser. Desuden får brevet i lyset af den ny infrastruktur med forlag, rotationspressen, nye medier (telefon) og den spirende underholdningsindustri (bl.a. biografen), nye kulturelle opgaver at varetage i det mere og mere markedsliberale samfund som fra 1870'erne er under opsejling. På baggrund af sådanne mere gene-

relle overvejelser er det lidt synd at det samtidige *boom* inden for brevgrenen, frem for alt som litteraturhistorisk kildemateriale, ikke forklares mere indgående nærværende bog.

Glimrende er derimod John Chr. Jørgensen når han uddyber den nære forbindelse mellem brevformen og journalistikken. Især hans fremstilling af avisens urform der i grunden går tilbage til en slags breve der er stilet til offentligheden, er meget fin. Jørgensen påpeger bl.a. hvordan man i nutidens avisverden stadigvæk finder sproglige levn fra denne pionerfase, idet man stadigvæk taler om 'korrespondent', 'nyhedsbrev', 'læserbrev', 'åbent brev', osv. Det er også en god iagttagelse at såvel brevets som avisens succes hænger sammen med at de begge er "nærhedsilluderende" udtryksformer (s. 121). Her spiller den deiktiske forankring altså en afgørende rolle.

I det 20. århundrede er forklaringen på brevenes svækkede stilling i litteraturvidenskaben nærliggende: den biografiske metodes – midlertidige? – svækkelse, og senere i århundredet de elektroniske kommunikationsformers fremmarch. I senere tid er der kommet nye problem- og forskningsområder til, såsom det elektroniske brevmateriales konservering og arkivering.

En anden ting er at arbejdet med brevmateriale i dag er blevet endnu mere spændende (og tricky), idet især skønlitterære forfattere i stigende grad tilrettelægger deres korrespondancer med senere offentliggørelse for øje. I sådanne tilfælde, der sjældent er helt entydige, er der tale om en strategi fra forfatterens side, der er med til at skabe og cementere et bestemt (selv)billede. Bøger som *Om breve* kan være med til at bevidstgøre litteraturforskeren om problemerne og bogen er samtidig en god rejsefører for studerende i dette vanskellige terræn.

Henk van der Lijet, Universiteit van Amsterdam

LIJST VAN AUTEURS

- Diederik Grit*: Boksdooen 16, NL-6226 WK Maastricht, The Netherlands. [diederik.grit@planet.nl]
- Ivo Holmqvist*: Universiteit Gent, Vakgroep Skandinavistiek en Noord-europakunde, Rozier 44, BE-9000 Gent, Belgium. [ivo.holmqvist@ugent.be]
- Henk van der Liet*: Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Geesteswetenschappen, Scandinavische Taal- en Letterkunde, Spuistraat 134, NL-1012 VB Amsterdam, The Netherlands. [h.a.vanderliet@uva.nl]
- Gunner Lind*: Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet, Saxo-Instituttet, Njalsgade 102, DK-2300 København S, Denmark. [lind@hum.ku.dk]
- Juliette Roding*: Universiteit Leiden, Faculteit der Letteren, Kunstgeschiedenis, Postbus 9515, NL-2300 RA Leiden, The Netherlands. [j.rodin@let.leidenuniv.nl]
- William Sayers*: Comparative Literature, Medieval Studies, and Olin Library, Cornell University, P.O. Box 176, Willard, NY 14588, USA. [ws36@cornell.edu]
- Lodewijk Smoor*: Rusland 2B, NL-1012 CL Amsterdam, The Netherlands. [l.m.smoor@minocw.nl]
- Lynn R. Wilkinson*: University of Texas at Austin, Dept. of Germanic Studies, E.P. Schoch Building 3.102, Austin, TX 78712, USA. [lrw@mail.utexas.edu]

Amsterdam Contributions to Scandinavian Studies
Vol. I

H.C. Andersen. Modernitet & Modernisme

Redigeret af: Aage Jørgensen & Henk van der Liet

Bidragydere:

Dag Heede
Annelies van Hees
Niels Kofoed
Johan de Mylius
Finn Hauberg Mortensen
Aage Jørgensen
Hans Henrik Møller
Henk van der Liet
Lars Bo Jensen

Amsterdam Contributions to Scandinavian Studies, Vol. I.

ISBN: 90-809186-2-8

Bogen er illustreret og har 206 sider

Priser (inkl. porto): € 17,50 / Dkk 130,00

[for studerende hhv. € 12,50 / Dkk 95,00]

Bogen kan bestilles hos:

Marianne Brabänder, Scandinavian Department, UvA

Tel: +31-20-525.4615 / Fax: +31-20-525.4429

E-mail: seccr.ttv-fgw@uva.nl